

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA NEOLOGIZMLARNING SHAKLLANISHI VA QO'LLANILISHI: QIYOSIY TAHLIL

Matmusaeva Kamola Mutalib qizi

Andijon Davlat Chet tillari Instituti Qiyosiy Tilshunoslik va Lingvistik Tarjimashunoslik
Magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillarida neologizmlarning shakllanishi, ularning leksik-semantik xususiyatlari hamda ijtimoiy-lingvistik omillar ta'sirida yuzaga kelish jarayoni tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida yangi so'zlarning hosil bo'lish mexanizmlari, ularning qo'llanish sohalari hamda zamonaviy kommunikatsiyada tutgan o'rni ochib berilgan. Shuningdek, ingliz va o'zbek tillaridagi neologizmlar o'rtasidagi o'xshashlik va farqlar qiyosiy tahlil asosida ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: neologizm, ingliz tili, o'zbek tili, leksik tizim, globallashuv, so'z yasash, til taraqqiyoti.

Abstract: This article analyzes the formation and usage of neologisms in English and Uzbek languages, focusing on their lexical-semantic characteristics and sociolinguistic factors influencing their emergence. The study discusses the mechanisms of word formation, their functional domains, and their role in modern communication. A comparative analysis is conducted to reveal similarities and differences between English and Uzbek neologisms.

Keywords: neologism, English language, Uzbek language, lexical system, globalization, word formation, language development.

So'nggi o'n yilliklarda dunyo tillari, xususan ingliz va o'zbek tillarida yangi so'zlarning — neologizmlarning — tezkor paydo bo'lishi kuzatilmoqda.

Bu holat axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi, ijtimoiy tarmoqlar, global madaniy almashinuv va innovatsion jarayonlar bilan bevosita bog'liqdir.

Neologizmlar tilning eng faol va tirik qatlamini tashkil etib, jamiyatdagi o'zgarishlarni bevosita aks ettiradi.

Tilshunoslikda neologizmlar yangi ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy va texnologik hodisalarni ifodalash uchun yaratilgan yangi leksik birliklar sifatida talqin etiladi.

Har bir tilda neologizmlar hosil bo'lishining o'ziga xos qonuniyatlari mavjud bo'lib, ularni o'rganish til taraqqiyoti, leksik boyish jarayonini anglashda muhim o'rin tutadi.

Neologizm tushunchasi va uning lingvistik xususiyatlari

“Neologizm” (yunoncha neos — yangi, logos — so'z) termini ilk bor Yevropa tilshunosligida XVIII asrda paydo bo'lgan. Neologizm — til tizimida yangi ma'no yoki yangi shaklda namoyon bo'lgan so'z yoki iborani anglatadi.

Neologizmlar quyidagi turlarga ajratiladi:

- Leksik neologizmlar – yangi so'zlar (masalan, blogger, selfie, tiktoker);
- Semantik neologizmlar – mavjud so'zlarning yangi ma'noda ishlatilishi (mouse – “kompyuter sichqonchasi”);
- Frazеologik neologizmlar – yangi iboralar yoki birikmalar (fake news, smart home).

O'zbek tilida ham bu jarayon faol kechmoqda. Masalan, mobil aloqa, onlayn ta'lim, chatlashmoq, ilova kabi so'zlar so'nggi yillarda tildagi yangilik sifatida shakllangan.

Ingliz tilida neologizmlarning shakllanish jarayoni

Ingliz tili dunyoda eng tez o'zgaruvchan tillardan biridir. Har yili minglab yangi so'zlar "Oxford English Dictionary" yoki "Cambridge Dictionary" bazalariga qo'shiladi. Neologizmlar, asosan, quyidagi yo'llar orqali yaratiladi:

1. Affiksatsiya: unfriend, microlearning, globalization kabi so'zlar.
2. Kompozitsiya (birikma yasash): smartphone, laptop, crowdfunding.
3. Abbreviatsiya: app, AI, NFT.
4. Semantik kengayish: cloud (bulut → internetdagi saqllovchi tizim).
5. Qarzma so'zlar: ingliz tiliga emoji, sushi, tsunami kabi yaponcha so'zlar kirgan.

O'zbek tilida neologizmlarning shakllanish jarayoni

O'zbek tilidagi neologizmlar ko'p hollarda jamiyatdagi yangiliklar, texnologik o'zgarishlar, siyosiy mustaqillik va global madaniyat bilan bog'liq holda paydo bo'ladi.

O'zbek tilida quyidagi yo'llar orqali yangi so'zlar hosil bo'ladi:

1. Qarzma so'zlar: kompyuter, internet, onlayn, dizayner.
2. So'z yasovchi qo'shimchalar orqali: telefonchi, tarmoqchi, bloggerlik.
3. Ma'no kengayishi orqali: virus (tibbiy → kompyuter sohasida).
4. Kalkalash orqali: smart home — aqlli uy, social media — ijtimoiy tarmoq.

Qiyosiy tahlil: ingliz va o'zbek tillarida neologizmlar

Ingliz va o'zbek tillaridagi neologizmlar ko'p jihatdan o'xshashdir:

- Ikkala tilda ham texnologik va ijtimoiy sohalarda yangi so'zlar faol kirib keladi.
- Semantik neologizmlar keng qo'llanadi (virus, platforma, chat).
- Ijtimoiy tarmoqlar yangi so'zlarning tez tarqalishiga sabab bo'lmoqda (trend, reel, post).

Farqli jihatlar:

- Ingliz tilida so'z yasashning ichki mexanizmi faolroq (affiksatsiya, kompozitsiya).
- O'zbek tilida esa ko'proq tarjima va moslashtirish (kalkalash) orqali neologizmlar hosil bo'ladi.

Globallashuv va axborot texnologiyalarining ta'siri

XXI asrda neologizmlarning asosiy manbai — internet va ijtimoiy tarmoqlardir. Instagram, Facebook, TikTok platformalarida yaratilgan so'zlar tezda butun dunyoga tarqalmoqda.

O'zbek tili ham bu jarayondan chetda emas: blogger, post joylash, like bosmoq, story qo'ymoq kabi iboralar kundalik nutqda keng ishlatilmoqda.

Neologizmlar tilning yangilanishi va ijtimoiy o'zgarishlarning aksidir. Ingliz va o'zbek tillarida ularning shakllanishida o'xshashliklar ko'p bo'lsa-da, milliy madaniyat, til tizimi va morfologik imkoniyatlar bu jarayonga o'ziga xoslik bag'ishlaydi.

Bugungi kunda neologizmlarni o'rganish nafaqat lingvistik, balki madaniy va ijtimoiy jihatdan ham dolzarbdir.

Bu tadqiqot kelgusida yangi lug'atlar, tarjimalar va til siyosati uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR :

1. Algeo, J. (1991). Fifty Years among the New Words. Cambridge University Press.
2. Bauer, L. (1983). English Word-Formation. Cambridge University Press.
3. Karimov, I. (2018). O'zbek tilining yangi davr leksikasi. Toshkent: Fan.
4. Oxford English Dictionary (2024). New words update. Oxford University Press.
5. Yusupova, N. (2020). Neologizmlar va ularning o'zbek tilidagi talqini. Toshkent davlat universiteti nashriyoti.
6. www.openai.com/chatgpt